

**ADVIES TOEGANKELIJKHEID
PROVINCIALE EN
WATERSCHAPSVERKIEZINGEN
2019**

Den Haag, april 2019

Voorall
Van Diemenstraat 196
2518 VH Den Haag
070 365 52 88
info@voorall.nl
www.voorall.nl
www.facebook.com/voorall
www.twitter.com/voorall

ADVIES TOEGANKELIJKHEID PROVINCIALE EN WATERSCHAPSVERKIEZINGEN 2019

Inleiding

Ook dit jaar deed Voorall, de belangenorganisatie voor Hagenaars met een beperking, tijdens de verkiezingen in maart een steekproef om te onderzoeken of mensen met een beperking probleemloos hun stem konden uitbrengen. Het streven hierbij is steeds dat mensen met een beperking hun democratisch recht om te stemmen op gelijke voet met anderen kunnen uitoefenen en iedere kiezer die dat wil, zoveel mogelijk in staat wordt gesteld om zelfstandig zijn of haar stem uit te brengen.

Vanaf 1 januari 2019 dienen wettelijk alle stembureaus toegankelijk te zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Voorall onderschrijft de wens van de minister dat 100% van de stembureaus toegankelijk is, maar ziet ook dat dit op korte termijn in Den Haag niet realistisch is. Dit heeft te maken met de beperkte ruimte die in een dichtbevolkte stad aanwezig is, het grote aantal benodigde stembureaus, maar vooral met het feit dat het niet mogelijk is wettelijk af te dwingen dat gebouwen toegankelijk worden gebouwd of heringericht.

In totaal zijn 25 locaties bezocht door TestTeamleden van Voorall die gebruik maken van een rollator, rolstoel, scootmobiel of die een visuele beperking hebben. De in dit advies gebruikte criteria leiden tot een stembureau dat qua toegankelijkheid in de praktijk niet tot problemen leidt. Als basis hiervoor zijn we uitgegaan van de 'Toegankelijkheidscriteria stembureaus 2018' die door PBTconsult in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken zijn opgesteld.

Locaties die niet voldoen aan de criteria in dit advies zouden niet meer als stembureau ingezet moeten worden.

In dit rapport staan de bevindingen tezamen met adviezen om het stemmen voor mensen met een beperking op de Haagse stembureaus nog verder te verbeteren.

1. BEREIKBAARHEID

1.1 Aanduiding op de openbare weg

Eisen:

- Op de openbare weg, op de plaats van straat en huisnummer, moet een duidelijk leesbaar en weerbestendige aanduiding geplaatst zijn met de aanduiding "STEMLOKAAL" of "STEMBUREAU".
- De route dient vanaf deze plaats tot aan het stemlokaal goed zichtbaar te zijn aangegeven. Bij elke richtingverandering in de route dient een bord te staan.

Bord met aanduiding stembureau

Bevindingen:

Sporthal Overbosch

Hier is buiten geen banier aanwezig. Omdat de ingang van de sporthal een stuk naar achteren ligt, is de herkenbaarheid van de ingang van de sporthal en daarmee van het stembureau niet optimaal. Op verzoek van het TestTeam is de banier alsnog geplaatst.

Advies: instrueer de stembureauvoorzitters dat de banier buiten geplaatst dient te worden zodat het stembureau gemakkelijk te vinden is.

Stadsboerderij Landzicht

De route van het toegangshek naar de juiste deur is bij dit stembureau slecht aangegeven en weinig overzichtelijk door de vele karretjes en driewielers op het pad.

Advies: instrueer de stembureauvoorzitters om te zorgen voor duidelijke bewegwijzering op de route van de openbare weg naar de toegang van het stembureau. Bij stemlokaties waar op de toegangsroute obstakels staan, zoals bij schoolpleinen, terrassen en stadsboerderijen is een tweede banier handig omdat deze boven de obstakels uitkomt.

Zorghuis Dr. W. Drees

Bij dit stembureau is ter hoogte van de openbare weg geen aanduiding aanwezig. De vlag en het bord staan vlakbij de voordeur van het gebouw. Vanaf de openbare weg is niet zichtbaar is dat zich hier een stembureau bevindt.

Advies: Instrueer de stembureauvoorzitter dat een aanduiding van het stembureau op de openbare weg, op de plaats van straat en huisnummer aanwezig dient te zijn.

Duidelijke aanduiding van stembureau Vlag en bord staan niet bij de openbare weg

The Studenthotel

Dit stembureau kent twee ingangen, waarvan één ingang rolstoeltoegankelijk is. De aangeduide ingang is niet toegankelijk voor rolstoelen. Een stembureaulid heeft het TestTeam de toegankelijke route laten zien. Zij gaf aan dat ook een vlag bij de toegankelijke ingang geplaatst had moeten worden, maar dat The Studenthotel dit liever niet wilde in verband met de doorgang naar het restaurant.

Advies: instrueer de stembureauvoorzitters wat zij moeten doen bij verschil van mening met de aanspreekpersoon van de locatie. Een aparte rolstoeltoegang hoort duidelijk aangegeven te zijn met een rolstoelsymbool in de bewegwijzering.

Serviceflat Dekkershaghe

De ingang van dit stembureau is niet via de hoofdingang van het gebouw, maar via een ingang aan de zijkant. Dit staat ook zo vermeld in de verkiezingskrant. Toch is het verwarrend dat bij de hoofdingang niet zichtbaar is dat zich in dit gebouw een stembureau bevindt samen met een verwijzing naar de juiste ingang.

Advies: Plaats een stembureauvlag aan de zijde van de hoofdingang van de Serviceflat, ter hoogte van de openbare weg en zorg voor bewegwijzering naar de juiste ingang voor het stembureau.

Bewegwijzering bij de hoofdingang naar andere ingang ontbreekt

1.2 Parkeergelegenheid

Eisen:

Hoewel een deel van de kiezers afhankelijk is van het gebruik van de auto, is Voorall van mening dat niet verwacht kan worden dat elk stembureau met de auto bereikbaar is. Dat is ook niet noodzakelijk, omdat de automobilist niet het dichtstbijzijnde stemlokaal hoeft te bezoeken, maar kan rijden naar een stembureau waar wel algemene gehandicaptenparkeerplaatsen of voldoende vrije parkeerplaatsen aanwezig zijn. Voorwaarde hiervoor is dat de Gemeente helder en adequaat communiceert welke stembureaus voldoen aan dit criterium.

Bevindingen:

De aanwezigheid van algemene gehandicaptenparkeerplaatsen was duidelijk aangegeven in de verkiezingskrant en op de website 'stembureausindenhaag'. Bij het stembureau in Stadsboerderij Landzicht zijn geen algemene gehandicaptenparkeerplaatsen aanwezig en ook geen vrije parkeerplaats binnen 100m van de entree. In de verkiezingskrant en op de gemeentelijke verkiezingswebsite staat dat er wel gehandicaptenparkeerplaatsen zijn.

Advies: zorg voor adequate informatie op de website.

1.3 Toegangsroute

Een toegangsroute is de meest logische/kortste weg tussen de entree van het gebouw en de dichtstbijzijnde trottoir op/afrit aan de openbare weg.

Eisen:

- Rolstoelen, rollatorgebruikers en kinderwagens moeten elkaar op deze route bij voorkeur kunnen passeren en kunnen keren
- Het tracé moet verhard en vrij van obstakels zijn
- Verharde afwerking (geen grind e.d.)
- Minimale obstakelvrije breedte over de gehele lengte 1,2m.
- Vanaf de rijbaan moet op het trottoir gekomen kunnen worden
- Op maximaal 50m van de entree van het gebouw moet er vanaf de rijbaan een toegankelijke oprit naar het trottoir beschikbaar zijn, tenzij de verkeerssituatie dit niet toelaat. In dat geval moet de oprit zo dicht mogelijk bij de entree van het stembureau zijn aangebracht

Bevindingen:

Bij VUC Sportpark Het Kleine Loo en Stadsboerderij Landzicht loopt de route naar de entree van het gebouw over het terras. Dat betekent dat de route naar de deur van het stembureau moeilijk te vinden is. Bij de Stadsboerderij staan bovendien allerlei karretjes en driewielers op de toegangsroute geparkeerd en eenmaal binnen bevinden zich hier kinderfietsjes en wandelwagens op de doorgangsroute.

Advies: instrueer de stembureauvoorzitter dat een brede doorgang over het terras noodzakelijk is en check regelmatig of de doorgang naar het stemlokaal zowel binnen als buiten nog obstakelvrij is.

Route door het terrasmeubilair

Karretjes op de route naar de ingang

*Binnen in de boerderij staan kinderfietsjes
en wandelwagens op de route geparkeerd*

Bij The Studenthotel ontbreekt een oprit van de rijweg naar het trottoir binnen 50m. Hierdoor wordt een rolstoel- of scootmobielgebruiker gedwongen een langer deel van de route over de stoep af te leggen.

1.4 Hoogteverschil van trottoir naar de toegang van het gebouw

Eisen:

Maximale hellingshoeken voor hellingbanen:

tot 5 cm hoogteverschil = 1:6 (hoogte: lengte)

tot 10 cm hoogteverschil = 1:10

tot 25 cm hoogteverschil = 1:12

tot 50 cm hoogteverschil = 1:16

tot 100cm hoogteverschil= 1:20

- Opstelruimte: aan het begin en eind van de hellingbaan moet een vlakke (vrije) opstelruimte van 1,5 x 1,5m aanwezig zijn.
- Bij een hoogteverschil van meer dan 10cm gemeten langs de zijkant van de hellingbaan, moet de hellingbaan aan beide zijden zijn uitgerust met een afrijdbeveiliging met een hoogte van 5cm.
- Bij een totaal hoogteverschil van meer dan 25cm tussen begin en eind van de hellingbaan, moet deze hellingbaan aan ten minste een kant zijn uitgerust met een goed omvatbare leuning met een hoogte t.o.v. hellingbaan van 85 – 95cm.

- De hellingbaan moet stabiel, nagelvast, antislip, weerbestendig en zodanig sterk zijn uitgevoerd dat deze een gewicht kan dragen van maximaal 300kg (scootmobiel met bestuurder).

Bevindingen:

VUC Sportpark Het Kleine Loo

De beschikbare loopplank om de drempel van 3 cm te overbruggen was niet aangebracht. Op verzoek van het TestTeam is dit alsnog gedaan.

Advies: instrueer de stembureauvoorzitters dat drempelhulpen en hellingbanen de hele dag geïnstalleerd moeten zijn, zodat kiezers met een beperking niet om hulp hoeven te vragen.

Oude Stadhuis

Dit stembureau kent een vaste hellingbaan. Deze overbrugt een hoogte van 50cm en is 6,50m lang. Dat betekent dat hij volgens de richtlijnen te stijl is. Bovendien ontbreekt een leuning.

Hellingbaan bij Oude Stadhuis

Eerste Kamer

Dit stembureau heeft een tijdelijke hellingbaan die waarschijnlijk door de locatie zelf aangeschaft is. De te overbruggen hoogte is 20 cm en de lengte van de helling is 200cm. Daarmee is de helling iets te stijl. Verder ontbreekt een afrijdbeveiliging aan de zijkant van de helling.

Hellingbaan bij Eerste Kamer

Unie van Waterschappen

Deze locatie is niet zelfstandig te betreden met een rolstoel. Onze testers stonden voor het bordes dat uit een aantal traptredes bestaat. Nadat zij de aandacht hadden getrokken van een receptioniste bleek dat zij moesten omrijden om via een hellingbaan in de garage naar binnen te gaan. Bewegwijzing over deze alternatieve rolstoelroute ontbrak. De hellingbaan

leidde tot een afgesloten deur, die alleen van binnenuit door de receptioniste geopend kan worden.

Advies: dit stembureau schrappen als toegankelijk stembureau, ook voor de Waterschapsverkiezingen.

Draaideur bij Unie van Waterschappen

Hellingbaan in garage

Briefje bij einde hellingbaan

Verpleeghuis De Schildershoek

Bij dit verpleeghuis is een hoogteverschil van 3cm aanwezig tussen stoep en de toegang. Een drempelhulp ontbreekt.

Advies: Drempelhulp aanbrengen.

Verpleeghuis De Schildershoek

Wijkcentrum Cromvlietplein

De toegang bij deze locatie heeft een drempel met een hoogteverschil van 2x 1,5cm. Een drempelhulp ontbreekt.

Advies: Drempelhulp aanbrengen.

Serviceflat Dekkershaghe

De drempel bestaat hier uit 2 hoogteverschillen, 5cm en 4cm achter elkaar. Er is een drempelhulp aanwezig voor het eerste hoogteverschil van 5cm. Het tweede hoogteverschil van 4cm wordt niet overbrugd met een drempelhulp.

Advies: Extra drempelhulp aanbrengen, of een drempelhulp aan een stuk die de gehele drempel overbrugd.

Drempel bij Cromvlietplein

Drempel bij Dekkershaghe

The Studenthotel

Bij dit stembureau is de vaste helling veel te stijl (hoogte 10,5cm, lengte van de helling 16cm). Verder ontbreekt een afritbeveiliging. Bij de toegang tot het gebouw bevindt zich een drempel van 3cm. Hier ontbreekt een drempelhulp. Verder is de handbewogen toegangsdeur door de dranger erg zwaar om open te duwen.

Advies: een tijdelijke helling aanbrengen over de vaste helling heen.

Drempelhulp aanbrengen bij de toegang tot het gebouw. Dranger minder zwaar afstellen.

Drempel buiten The Studenthotel

Benoordenhuis

Dit stembureau kent een fors hoogteverschil (26cm), dat volgens de normen overbrugd dient te worden met een hellingbaan van 4,8m met opritbeveiliging en

leuning. Om te voorkomen dat de hellingbaan tot op de rijweg doorloopt is waarschijnlijk gekozen voor een hellingbaan met een hoek. Helaas voldoet ook deze hellingbaan niet aan de eisen, omdat het plateau waarop een hoek van 90° gemaakt moet worden te smal is. Verder ontbreekt voor een deel de opritbeveiliging en de leuning ontbreekt in zijn geheel.

Advies: dit stembureau als ontoegankelijk aanmerken.

Hellingbaan bij Benoordenhuis

2. BETREEDBAARHEID

2.1 Entree van het stembureau (buitendeur)

Eisen:

- Vóór en achter de toegang ligt een vrij oppervlak $\geq 2,0\text{m} \times 2,0\text{m}$
- De vrije opstelruimte naast de slotzijde van deuren is $\geq 50\text{cm}$ breed, tenzij de deur is voorzien van een openingsautomaat
- Drempels mogen een hoogteverschil hebben van maximaal 2cm eventueel in combinatie met een helling van 1:6 met een hoogte van maximaal 5cm
- De vrije doorgang van deuren is ten minste 85cm breed
- De openingshoek van draaiende deuren is ten minste 90 graden
- Bij dubbele deuren is de vrije doorgang bij de eerst openende deur ten minste 85cm
- Bedieningsweerstand van buitendeuren (= de met de hand uit te oefenen kracht op de greep om de deur te kunnen openen) $\leq 40\text{N}$, anders deurautomaat toepassen of de deurdranger op de verkiezingsdag loskoppelen.
- Als de gewone entree van het stembureau niet voldoet aan bovenstaande criteria en daardoor een alternatieve toegang een mogelijke oplossing biedt, zijn hier strikte toegankelijkheidsvoorwaarden aan verbonden. Deze toegang moet duidelijk zijn aangegeven en moet door de kiezer volledig zelfstandig kunnen worden bediend. Indien deze deur toegang geeft tot een andere ruimte dan waar de gewone entree in uit komt moet de route naar de reguliere situatie duidelijk zijn aangegeven en volledig zelfstandig kunnen worden afgelegd.

Bevindingen:

Kunstpost LOOKatie (782)

De buitendeur van deze locatie is door een rolstoel- of scootmobielgebruiker niet zelfstandig te openen, doordat fietsen direct naast de deur geplaatst zijn. Het vrije oppervlak van $2,0 \times 2,0\text{m}$ is aan de buitenzijde dus niet meer beschikbaar.

Advies: laat de voorzitter van het stembureau regelmatig checken of het vrije oppervlak van $2,0 \times 2,0\text{m}$ voor en achter de deur nog vrij is.

Fiets staat direkt naast de deur

2.2 Deurmatten

Eisen:

- Kokosmatten en rubber(ring)matten zijn in de route tussen trottoir en stemlokaal niet toegestaan.
- Tijdelijke bescherming van vloerbedekking moet gedurende de periode dat het stembureau in gebruik is goed functioneren. Naden moeten over de gehele lengte afgeplakt zijn en het materiaal moet voldoende waterbestendig zijn. Openstaande naden of omkrullende randen van de tijdelijke vloerbescherming zijn niet toegestaan.

Bevindingen:

Bij Serviceflat Dekkershaghe lag een rubberringmat direct na de ingang van het gebouw.

Advies: Verwijder losse matten indien mogelijk of leg tijdelijke vloerbedekking over deze vaste matten heen.

Rubberringmat bij ingang

2.3 Gangen van de entree van het gebouw naar de stemruimte

Eisen:

- Gangen in het gebouw zijn minimaal 120cm breed.
- Er mogen geen laaghangende obstakels in de gang hangen.

Bevindingen:

In Woonzorgcentrum Groot Hertoginneduin is een deel van de route te smal, namelijk 90cm. Het TestTeam lid in rolstoel kon nauwelijks naar buiten komen langs de rij wachtenden die in de gang stond.

Advies: in Woonzorgcentrum Groot Hertoginneduin onderzoeken of een andere ruimte kan dienen als stembureau, waardoor de te smalle doorgang vermeden kan worden.

De route naar het stemlokaal is te smal

2.4 Hoogteverschil in het gebouw

Het TestTeam is geen problemen tegengekomen met hellingbanen min de gebouwen.

2.5 Binnendeuren

Ook zijn er geen problemen geconstateerd met de binnendeuren in de route van de gebouwentree naar het stemlokaal toe. Over het algemeen stonden de binnendeuren open. In Clubhuis De Mussen bevond zich een zware binnendeur, hier was de hele dag assistentie aanwezig om de deur te openen.

3. BRUIKBAARHEID

3.1 In het stemlokaal

Eisen:

- Standaard dienen in elk stemlokaal enige stoelen met en zonder armleuning te staan, waar mensen met een energiebeperking zonder hierom te moeten vragen gebruik van kunnen maken om uit te rusten. Minimaal 1 op de 5 stoelen heeft armleuningen.
- De (tijdelijke) vloerbedekking is vlak en heeft geen omkrullende randen.
- De routing in het stemlokaal is logisch, dus geen kruisende paden van komende en vertrekkende stemmers.
- Er is voldoende manoeuvreerruimte voor rolstoel/scootmobielgebruikers rond de meldtafel en het stemhokje. Vrije draaicirkel is minimaal 210 cm.
- De verlichting in het stemlokaal is voldoende.

Bevindingen:

Stoelen

Bij de stembureau's in Stadsboerderij Landzicht, het Oude Stadhuis, de Eerste Kamer, de Tweede Kamer, Stadsboerderij Molenweide, Partycentrum Het Drieluik, De Mussen en The Studenthotel zijn geen stoelen met leuning aanwezig. Bij het stembureau in ROC Mondriaan stonden enkel stoelen zonder armleuning. Dit is op verzoek van het TestTeam aangepast. Bij het stembureau in de Tweede Kamer stond geen enkele stoel.

Advies: zorg ervoor dat minimaal een op de vijf stoelen een armleuning heeft. Een bank met leuningen is hiervoor geen goed alternatief. Instrueer de voorzitter van het stembureau over de noodzaak van stoelen met een leuning, zodat hij bij het ontbreken navraag kan doen naar de mogelijkheid stoelen met een leuning uit het gebouw te gebruiken.

Alleen stoelen zonder leuning

Ruimte in het stemlokaal

In Stadsboerderij Molenweide is de opstelling van tafels, stembureaus en een steunpilaar nogal krap. In overleg met het TestTeam zijn de tafels wat opzij geschoven.

In Florence WZC Wijndaelercentrum is het stemlokaal te klein. De rij met wachtenden staat direkt voor de kandidatenlijsten die aan de wand hangen, de stembussen staan krap aan de achterkant in het lokaal. Bij navraag blijkt dat de tafels van de stembureauleden niet verder naar links verschoven mogen worden, omdat dan de nooduitgang geblokkeerd wordt.

Advies: binnen deze locatie zou het mogelijk moeten zijn om een grotere ruimte toegewezen te krijgen die kan dienen als stemlokaal.

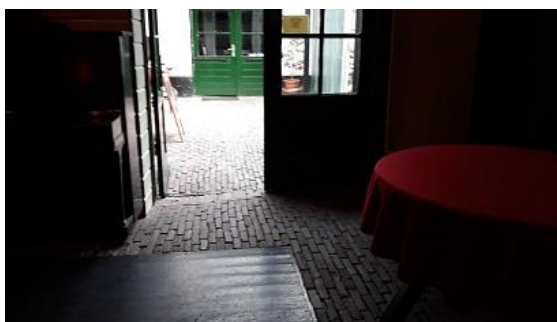
Verder is het belangrijk ervoor te zorgen dat de stembus zodanig is opgesteld dat deze via een obstakelvrije route kan worden benaderd met een rolstoel en dat er een obstakelvrij draaivlak met een doorsnede van minimaal 1,5m aanwezig is direct bij de stembus.

Bij Partycentrum Het Drieluik is de verlichting op de route van de ingang van het gebouw naar het stemlokaal onvoldoende.

Advies: zorg dat er tijdens de verkiezingen extra lampen branden op de route naar het stemlokaal op deze locatie.

Stembussen staan in een hoekje

Te weinig licht op de route naar stemlokaal

3.2 In het stemhokje

Eisen:

- Minimaal één stemhokje heeft standaard een verlaagd werkblad. Het is niet de bedoeling dat een kiezer hierom moet vragen.
- Het stempotlood dient bruikbaar te zijn vanuit een stoel en/of rolstoel.
- In het stemhokje zelf dient voldoende verlichting te zijn.

Bevindingen:

Verlaagd werkblad

Bij alle geteste stembureaus was één werkblad standaard verlaagd.

Verlichting

Bij de stembureaus in de Unie van Waterschappen en Middin Neherkade ontbrak de verlichting in de stemhokjes. Hierdoor was het verlichtingsniveau onvoldoende.

Advies: instrueer de stembureauvoorzitter over de faciliteiten die aanwezig horen te zijn, zodat hij kan ingrijpen wanneer voorzieningen ontbreken.

Verlichting in stembokjes ontbreekt

3.3 Voorzieningen voor mensen met een visuele beperking

Eisen:

- Standaard dient een leesloupe met lampje aanwezig te zijn, die goed zichtbaar op de kiestafel ligt.
- In het stemlokaal hoort een kandidatenlijst, eventueel vergroot, te hangen aan een vrije wand, onderkant minimaal 75cm, bovenkant maximaal 2m boven vloer.
- De bereikbare opstelruimte vóór de op de wand aangebrachte kandidatenlijst is 2,0 x 2,0m. Voor slechtzienden is de kandidatenlijst leesbaar met de in de stemruimte aanwezige leesloep.
- Een kandidatenlijst kan ook op in de stemruimte aanwezige tafels worden neergelegd.
- Het is toegestaan dat iemand die blind of zeer slechtziend is, een zelf gekozen persoon meeneemt in het stembokje om hulp te bieden.

Bevindingen:

Leesloupe

Bij stembureau Kunstpost LOOKatie (782), VUC Sportpark Het Kleine Loo (777) ligt de leesloupe niet duidelijk zichtbaar op tafel.

Advies: instrueer de stembureauvoorzitters dat de leesloupe duidelijk zichtbaar op tafel hoort te liggen.

Kandidatenlijst

Bij Stadsboerderij Landzicht en het Oude Stadhuis hangt de kandidatenlijst niet op de juiste hoogte, er is echter geen andere wand waar deze kan hangen.

Bij ROC Mondriaan, Florence WZC Wijndaelercentrum en Zorghuis W. Drees hangt de kandidatenlijst te hoog.

Bij het stembureau in de Eerste Kamer, Woonzorgcentrum Tabitha, Middin Neherkade en Partycentrum Het Drieluik staat meubilair voor de opgehangen kandidatenlijst. Hierdoor is de lijst niet bereikbaar en kunnen kiezers de lijst niet goed lezen.

Advies: Instrueer de stembureauvoorzitter over de noodzaak van het ophangen op de juiste hoogte. Wanneer de lijst hoger dan 2 meter boven de vloer is, kan iemand met een visuele beperking de bovenste kandidaten met een loupe niet lezen.

Inventariseer per locatie of er een geschikte wand is om de kandidatenlijst(en) op te hangen. Als dit niet het geval is kan de lijst ook op een tafel liggen. Belangrijk is dan dat er voldoende licht bij deze tafel is.

Kandidatenlijst hangt te laag

Kandidatenlijst hangt de hoek om

Geen vrije opstelruimte voor de kandidatenlijst

4. STEMMEN VOOR BLINDEN EN SLECHTZIENDEN

4.1 Informatievoorziening voorafgaand aan de verkiezingen

De Gemeente heeft een aparte website in het leven geroepen met daarop informatie over de verkiezingen en over de stembureaus. Naar aanleiding van een test door digitale TestTeamleden van Voorall zijn er in het voortraject aanpassingen verricht in de bouw van de website, zodat deze ook toegankelijk was voor mensen met een visuele of motorische beperking.

Er bleven echter een aantal aandachtspunten over:

- Mensen met een visuele beperking bereiden zich thuis voor op de verkiezingen, onder andere door het doornemen van de kandidatenlijst. De kandidatenlijst in PDF versie kwam echter pas enkele dagen voor de verkiezingen op de website beschikbaar, veel later dan de kandidatenlijsten die bij de mensen thuis worden bezorgd. De PDF versie was bovendien niet toegankelijk voor mensen met een visuele beperking. Dat betekent dat zij hem niet of met zeer veel moeite konden lezen.
- Een deel van de kiezers geeft de voorkeur aan het beluisteren van de kandidatenlijst. Voor de audio-ondersteuning die gebruikt wordt bij de stemmal in de stembureaus die speciaal zijn ingericht voor mensen met een visuele beperking maakt de gemeente Den Haag een geluidsbestand waarop de kandidatenlijst te horen is. Voor de kiezer met een visuele beperking is het prettig deze lijst al thuis te kunnen beluisteren.

Advies: plaats een WORD-versie of een toegankelijke PDF en een audiobestand van de kandidatenlijsten op de verkiezingswebsite op dezelfde dag dat de kandidatenlijsten huis aan huis verspreid worden. Voor mensen met een visuele beperking gaat de voorkeur uit naar een WORD-bestand.

4.2 VIBES - stemlokaties met hulpmiddelen voor mensen met een visuele beperking

Ook dit jaar waren er verdeeld over de stadsdelen acht VIBES stembureaus met extra voorzieningen voor mensen met een visuele beperking. Met deze voorziening kan het stemgeheim van de kiezer gewaarborgd blijven.

Voorall heeft een aantal positieve reacties gehad over het stemmen met de stemmal en één negatieve reactie. Deze persoon had moeite met de tijd die het kostte om door de kandidatenlijsten heen te gaan en heeft uiteindelijk de hulp ingeroepen van een stembureaumedewerker.

Stemmen met de stemmal en audio-ondersteuning

Een aandachtspunt is de publiciteit die voorafgaand aan de verkiezingen is besteed aan de mogelijkheid om met een stemmal en audioapparatuur te stemmen. De gebruikelijke perskanalen zijn hiervoor niet toereikend.

Advies: geef via de perskanalen en belangenplatforms die blinden en slechtzienden gebruiken meer publiciteit aan de VIBES stemlokaties. Voorall kan helpen met de verspreiding van deze informatie.

Daarnaast zijn we in een enkel geval aanwezig geweest bij het stemmen met de stemmal. Hierbij viel onder andere op dat het inleggen van de stemformulieren veel tijd in beslag neemt, omdat er door de vouwen in de biljetten snel verloop is tussen de mal en het biljet.

Advies: dit is op te lossen door op de VIBES locaties ongevouwen stembiljetten aan te leveren, die gemakkelijk plat in de mal gelegd kunnen worden.

Voorgevouwen stembiljet in de mal leggen

5. STEMMEN VOOR DOVEN EN SLECHTHORENDEN

Voor mensen met een ernstige auditieve beperking worden tijdens het verkiezingsproces geen extra voorzieningen getroffen. Wel meldt de Gemeente in haar overzicht van stembureaus welke stembureaus geschikt zijn voor mensen met een gehoorbeperking. Hierbij wordt gekeken naar de mate van achtergrondgeluid. De gedachte hierachter is dat slechthorende mensen gemakkelijker een ander persoon kunnen verstaan als er weinig achtergrondgeluid is.

Voor mensen met een ernstige auditieve beperking, dus mensen die zeer slechthorend of doof zijn is dit echter onvoldoende. Zij lopen zowel in het voorbereidingsproces als op het stembureau tegen een aantal problemen aan.

De Gemeente verstrekt de algemene informatie over de verkiezingen door middel van tekst in de verkiezingskrant of op een website. Veel mensen met een ernstige auditieve beperking zijn echter laaggeletterd. Uit onderzoek* blijkt dat dit zelfs geldt voor ongeveer 68% van de dove en slechthorende volwassenen. De oorzaak hiervan ligt waarschijnlijk in het feit dat niet de Nederlandse taal, maar de Nederlands Gebaren Taal de moedertaal is van veel doven en slechthorenden. Dat betekent in de praktijk dat niet zomaar kan worden aangenomen dat het beschikbaar stellen van geschreven tekst een gelijkwaardige manier van communiceren is voor deze doelgroep.

Ook in het stembureau kan het lastig zijn voor iemand die doof of slechthorend is om de stem uit te brengen. Een kiezer met een auditieve beperking kan een eventuele vraag niet stellen aan de stembureau-medewerkers, en omgekeerd kunnen de stembureau-medewerker geen instructies of uitleg geven aan een dove kiezer.

Voorall adviseert de gemeente Den Haag daarom het volgende:

- Communiceer algemene informatie over de verkiezingen niet alleen via tekst, maar ook door middel van een filmpje in de Nederlandse Gebaren Taal te communiceren. Op deze wijze ontvangen dove en slechthorende mensen dezelfde communicatie als kiezers die goed kunnen horen en zal de betrokkenheid van hen bij de verkiezingen toenemen.
- Voorall stelt voor om als pilot bij een van de stembureaus een tolk Nederlandse Gebaren Taal te plaatsen, zodat via de tolk met de stembureau-medewerkers gecommuniceerd kan worden.

Op deze wijze kunnen mensen met een auditieve beperking zelfstandig en op gelijkwaardige wijze deelnemen aan het verkiezingsproces.

*Voor meer informatie zie: <http://vhz-online.nl/leesprofielen-voor-dove-en-slechthorende-volwassenen>

6. CONCLUSIE

Het TestTeam van Voorall testte in totaal 25 stembureaus op het gebied van toegankelijkheid. Hierbij is het belangrijk om op te merken dat alleen stembureaus zijn getest die door de Gemeente als toegankelijk waren aangemerkt.

In het overzicht van de stembureaus in de verkiezingskrant telde Voorall 90 stembureaus die als ontoegankelijk waren aangeduid. Dat betekent dat de gebouwen waar deze stembureaus zich bevinden niet met tijdelijke voorzieningen zijn aan te passen. Voorall herkent het beeld dat er nog veel ontoegankelijke gebouwen zijn in Den Haag en is hierover continu met verschillende diensten van de gemeente Den Haag in gesprek. Hier ligt een grote opgave voor de stad, sinds in juli 2016 het VN-verdrag handicap in werking trad en de daarmee samenhangende wijziging in de wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte. Mensen met een beperking hebben nu een wettelijke grondslag om toegankelijkheid aan de orde te stellen.

Voorall roept daarom de wethouders die betrokken zijn bij nieuwbouw en herinrichting van de stad op om toegankelijkheid voor mensen met een beperking als voorwaarde te stellen bij de bouw en herinrichting van locaties. Alleen op die manier komen we in Den Haag tot een gebouwenvoorraad waarbij alle stembureaus toegankelijk ingericht kunnen worden, zoals de Kieswet voorschrijft.

Bij de test van de 25 stembureaus ziet Voorall een aantal verbeteringen ten opzichte van eerdere verkiezingen. Zo valt op te merken dat in alle geteste stembureaus een van de stembokjes een verlaagd werkblad had. Dat is een duidelijke verbetering, omdat kiezers met een beperking nu niet meer hoeven te vragen om een verlaagd werkblad, waarmee zij in een uitzonderingspositie terecht komen.

Verder zijn er geen problemen geconstateerd met hellingbanen binnen in het gebouw en met binnendeuren. Waarschijnlijk zijn de gebouwen waar deze problemen zich eerder voordeden inmiddels aangemerkt als ontoegankelijk. Dat betekent dus niet automatisch dat de gebouwen toegankelijker zijn geworden, maar wel dat de kiezer vooraf goed geïnformeerd is over de toegankelijkheid van het gebouw.

Bij de adviezen in dit rapport valt op dat de stembureauvoorzitter een belangrijke rol heeft in het realiseren en monitoren van de toegankelijkheid van het stembureau gedurende de verkiezingsdag. Hier zijn zeker nog verbeteringen mogelijk. Voorall stelt dan ook voor hieraan nog meer aandacht te geven in de instructies aan de voorzitters. Een checklijst die beschikbaar is op het stembureau zou hierbij een hulpmiddel kunnen zijn.

Daarnaast zijn er verbeteringen mogelijk in de bewegwijzering. Bij stemlokaties waar op de toegangsroute obstakels staan, zoals bij schoolpleinen, terrassen en stadsboerderijen is een tweede banier handig omdat deze boven de obstakels uitkomt. Wanneer een stembureau een andere ingang kent dan de hoofdingang van het gebouw is het voor de kiezer duidelijker wanneer bij de hoofdingang de route wordt aangegeven naar de ingang van het stembureau.

Op een aantal locaties ontbrak een drempelhulp. Voorall adviseert om secuur om te gaan met de norm van 2cm. Hoogteverschillen van meer dan 2cm dienen te worden overbrugd met een drempelhulp.

Enkele stembureaus die we tegenkwamen zijn met tijdelijke voorzieningen niet toegankelijk te maken. Het gaat om Het Benoordenhuis, de Unie van Waterschappen en WDC Het Klokhuis. Deze dienen als ontoegankelijk te worden aangemerkt.

Bij 10 van de 25 locaties was er een probleem met de stoelen: geen stoelen of geen stoelen met leuning. Voorall roept het Bureau Verkiezingen op hieraan meer aandacht te besteden, omdat dit een vrij gemakkelijk op te lossen probleem is, die de toegankelijkheid voor mensen met een energiebeperking of gewrichtsklachten sterk bevordert.

Dit jaar was het een opgave om ruimte te vinden om twee kandidatenlijsten op de juiste hoogte te hangen. Volgens de norm mag deze ook op een tafel liggen, dit biedt meer mogelijkheden om de leesbaarheid van de kandidatenlijsten dit goed te regelen.

In de communicatie naar mensen met een visuele beperking ziet Voorall nog belangrijke mogelijkheden voor verbetering. Het feit dat kandidatenlijsten in leesbare digitale versie of luisterversie niet of slechts zeer laat beschikbaar kwamen strookt niet met het uitgangspunt dat mensen met een beperking gelijkwaardig mee kunnen doen, en dus ook op hetzelfde tijdstip de beschikbare informatie ontvangen.

Voorall is blij met de extra voorzieningen voor mensen met een visuele beperking, die in de VIBES stembureaus gerealiseerd zijn, maar ziet hier nog kansen om de bekendheid van deze voorzieningen te vergroten.

Ook voor een andere doelgroep is er nog ruimte voor verbetering mogelijk: mensen met een ernstige auditieve beperking lopen zowel in het voorbereidingsproces als op het stembureau tegen een aantal problemen aan. Omdat ongeveer tweederde van de mensen met een ernstige auditieve beperking laaggeletterd is, is geschreven tekst voor hen niet altijd begrijpelijk. Voorall adviseert daarom om in de algemene communicatie gebruik te maken van filmpjes met uitleg in Nederlandse Gebaren Taal en om als pilot een tolk Nederlandse Gebaren Taal in te zetten in een van de stembureaus. Op deze wijze kunnen mensen met een auditieve beperking zelfstandig en op gelijkwaardige wijze deelnemen aan het verkiezingsproces.

Met dit advies wil Voorall inzicht geven in de knelpunten die nog opgelost dienen te worden om te realiseren dat alle stembureaus volledig toegankelijk zijn voor mensen met een fysieke beperking zoals de Kieswet voorschrijft. Daarnaast geeft het advies een beeld van mogelijke verbeteringen voor kiezers met een zintuiglijke beperking. Zodat mensen met een beperking in Den Haag hun democratisch recht om te stemmen op gelijke voet met anderen kunnen uitoefenen en iedere kiezer die dat wil, zoveel mogelijk in staat wordt gesteld om zelfstandig zijn of haar stem uit te brengen.

Over Voorall

Voorall voor Hageaars met een beperking

Voorall werkt voor mensen in Den Haag met een lichamelijke, verstandelijke of zintuiglijke beperking en/of een chronische ziekte. Voorall is adviseur voor het gehandicaptenbeleid van de gemeente Den Haag en fungeert als spreekbuis voor de achterban.

Om de toegankelijkheid van Den Haag in beeld te brengen zet Voorall TestTeams in. Problemen met de toegankelijkheid worden door Voorall aangekaart bij de verantwoordelijke instanties en meegenomen in de adviezen die Voorall uitbrengt over toegankelijkheid. Zie voor meer informatie: www.voorall.nl

Vragen?

Voor vragen kunt u contact opnemen met
Margreet Roemeling, Projectcoördinator Voorall.
Email: margreetroemeling@voorall.nl of via 070 – 365 52 88.